

Eduard Bernstein Kimdir?

Erhan Demircioğlu

“Kapital’in kitabını yazacağına, kapital sahibi olsaydı.” Henriette Marx (K. Marx’ın annesi)

5 Ağustos 1895’te *Friedrich Engels* yerine getirilmesi oldukça güç olan bir vasiyetle hayata gözlerini yumdu. Vasiyeti, onun adına anıtsal bir mezar yapılmasını tasarlayan her ulustan yoldaşının tüm girişimlerine karşın yerine getirildi. Engels’in yaşlı bedeni büyük bir ateş topunun ortasına konuldu ve yakılan bedeninin külleri gösterişsiz bir kaba yerleştirildikten sonra denize serpildi. Bu olağandışı doğaya karışma ya da doğaya dönüş üzerine vasiyeti yerine getiren, Engels’in yakın arkadaşı, yazınsal varisi tayin ettiği fakat devrimci oluşumlar tarafından adı hiç de sempatiyle anılmayan *Eduard Bernstein* oldu.

1896-1898 yılları arasında Eduard Bernstein Alman Sosyal Demokrat Partisi’nde sahip olduğu inanılmaz itibarı

da arkasına alarak, partinin uluslararası saygınlığa sahip yayın organı olan *Neue Zeit*'ta bir dizi makale yayınladı. Makaleler, parti içinde fırtınalar koparmakla kalmadı, aynı zamanda Avrupa'nın tüm sosyalist partilerinde derin tartışmalara, her türden görüş ayrılıklarına yol açtı. Bu makaleler, birtakım değişiklikler ve bölüm eklemeleriyle bir kitap haline getirildi. Kitabın adı dahi içeriğine ilişkin pek çok ipucunu üzerinde barındırıyordu: *Evrimsel Sosyalizm...* Bernstein'ın makalelerine ilk saldırı, bir Rus göçmeni olan ASDP üyesi *Parvus*'tan geldi. Bunu "Kartal" *Rosa Luxemburg*'un daha sonraları *Sosyal Reform mu, Sosyal Devrim mi?* adıyla kitap haline getirilecek iki dizi makaleleri izledi. Bundan sonra ise Rus devrimci yaşamının önemli kişiliklerinden olan *Georgy Plehanov* ve henüz "döneklilik" mertebesine fazlasıyla uzak *Kautsky*, Bernstein'la hesaplaştılar.

ASDP'nin *Hannover Kongresi* tarihi bir öneme sahipti. 1899 yılında toplanan kongreye Bernstein, kitabında dile getirdiği düşüncelerinin tartışılması için öneride bulundu. Öneri kabul edildi ve kongre, programına bu kitaptaki düşüncelerin tartışılmasını aldı. Bu kongre öncesinde Bernstein'ın düşüncelerinin altyapısını ifade eden bir kavram çoktan Marksist terminolojide yerini almıştı: *Revizyonizm...* Bernstein bu kavramı sahiplendi. Bir bakıma bu kongre her iki tarafın da revizyonizmle Marksizm'in karşı karşıya geldiği bir düelloya sahne olacaktı. Gündemin birinci maddesine oturan bu kitapçık hakkındaki kararın tarihi bir değer ifade ettiği parti delegeleri için öngörüsü mümkün olmayacak kadar uzak bir gerçeklikti. Kongre, bağrında *Lasallecılar* ve *Eisenachçılar* (Marksistler) gibi oldukça ayrı politik görüşlerin takipçilerin bulunduğu ASDP gibi köklü bir partinin görmeye alışık olmadığı tartışmalara tanık oldu. Ama sıra oylamaya geldiğinde, kongre üyelerinin Bernstein'ın teorik görüşlerini yadsıma konusunda ilkesel birlik içinde buldukları açıkça ortaya çıkmış oldu. Bernstein, toplam 237 oyun ancak 21'ini alarak ağır bir yenilgiye uğradı.

Fakat bu yenilgi deyim yerindeyse anlaktı. Çok sonraları anlaşıldı ki, devrim dönemlerinde –özellikle Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı ve hemen ertesi- tüm sosyalist partilerin gösterdikleri kararsızlık ve devrimci metodların aciliyetine kuşkululu yaklaşımın ve hatta devrimci metodları reddiyelerin arkasında Bernstein'ın teorik eleştirilerinin akıllarda yarattığı yanılsamaların payı vardı. İstisnasız tüm

Ülkelerin sosyalist partilerinde sözde kınanmasına ve hafife alınmasına karşın, bu sosyalist partilerin önderlerinin tarih devrimci şiddeti emrettiği zaman oportünizme saplanmalarında, reformu kutsayan bu adamın rolü büyüktü. Bu bakımdan, Bernstein'ın neler söylediği, konformist bir tavırla "yanlış" ilan edilmeden önce iyice tahlil edilmelidir. Çünkü devrimci saflardaki yıkıcı etkisi bugün dahi mevcuttur.

Bernstein kimdir? Bir revizyonist, bir alçak, devrim ve proletarya düşmanı, reformizmin ilahi nderi... Evet, bunların tümü gerçektir. Ama şu da reddedilemez bir gerçektir ki, pek çok devrimci onun adını büyük bir tiksinti ve horgörüyle anarken, aynı devrimciler Bernstein'dan ne bir tek satır okumuş ne de onun teorik tahlilleri ve çıkarımları hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmuşlardır.

Bernstein neleri revize etmişti?

E. Bernstein, makalelerinde Marksizm'in tüm paradigmalarına karşı saldırıya geçti. Marksist Kapitalist retim Biçimi Analizi, Buhranlar Teorisi, Devrim Kuramı ve Proletarya Diktatörlüğü, Diyalektik-Tarihsel Materyalizm, Etik Anlayışı... Tüm bu temel düğüm noktaları Bernstein tarafından "revize" edildi. Marksizm'e karşı bir haçlı seferi anlamına gelen bu makalelere yanıt, kapsamı bakımından g bir iştir. Bizim inceleyeceğimiz, bu revizyonların retim Biçimi Analizi, Buhranlar Teorisi ve Devrim Teorisi zerine olanlarıdır. Çünkü bunlar temel önemdedir ve en fazla yanıltıcı öğeleri içermesi bakımından karakteristiktir.

1873 yılı, kapitalizmin son genel buhranına sahne olduktan sonra hızla bir lokomotifin herhangi bir objeyi geride bırakmasına benzer "geçmişe ait, atlatılmış" bir olgu durumuna gelmeye başlamıştı. Sanayi sektörü yatay ve dikey olarak yayılıyor, üretimdeki merkezileşme ve tekelleşme her ne kadar gerekleşiorsa da "orta sınıf katmanları"nın sayısı da artıyor, elde edilen yeni yeni sömürgeler Avrupa ülkelerine iktisadi bir refah sağlıyor ve bunu takip eden parlamenter yollarla, burjuvazinin "uygar dünyasının yasal araçlarıyla" proletaryanın kendi ideolojisini bildirme hakkı doğuyor ve bu hakkın kullanımı artan bir ivmeyle proletarya siyasetinin merkezine oturmaya başlıyordu. Bir bakıma okuyucuya daha belirgin gelmesi açısından yakın tarihle bir analogi kurmak gerekirse, 1873-1900 arasındaki dönemi İkinci Dünya Savaşından 1970'lere

kadar süren sosyal devlet dönemiyle bazı açılardan ortak unsurlar içeren iki ayrı tarihsel episod olarak değerlendirilebiliriz.

Bernstein böylesi bir görece rahatlama ve nefes alma döneminde, büyüyen orta katmanların sesi olarak ortaya çıktı. Bernstein, Marx'ın *Kapital*'de ortaya koyduğu kapitalizmin devresel bunalımlarının döngüsel tekrarlarının sebep ve sonuçlarına, tekelleşme olgusunun toplumsal katmanları iki temel sınıfta –burjuvazi ve proletaryada-toplanacağı tezine karşı çıktı. Ona göre, Marx'ın *felaket kuramı* varolanı açıklamada yetersiz kalmıştı. Gerçi Marx'ın kapitalist ekonominin işleyişi üzerine tezi, genel olarak, çok uzun erimde doğruydu fakat toplumsal evrim onun dediği süratle işlemiyordu ve çok uzun bir süre kapitalizmin toplumsal zenginliğin artmasına hizmet edeceğine inanıyordu:

...Toplumun mevcut gelişiminin, mülk sahibi sınıfların sayılarında görelî ya da mutlak bir azalma getirdiğini varsaymanın tamamen yanlış olduğu aşîkardır. Bunların sayısı hem görelî olarak hem de mutlak olarak artmaktadır. Eğer, sosyal demokrasinin etkinliği ve planları, zenginliğin azalmasına bağlı olsaydı, o zaman gerçekten de uykuya yatabilirdi. Ama durum bunun tersidir. Sosyalizmin planları, toplumsal zenginliğin azalmasına değil de, artmasına bağlıdır.¹

Bernstein, Marksist kuramın “yanlışılığının aşîkarlığını” birtakım istatistiki sonuçlara ve vergi toplanmasına ilişkin verilere dayandırmıştı. Bu ifadelerde bulunan oldukça demagojik bölümler, üzerinde durulmaya değer bir yapı ve büyük polemiksel malzeme arz etmesine karşı, biz bu fırsatı tepip sadece birkaç karşı tezi dile getirmekle yetineceğiz.

Herhalde şu basit gerçeği bilmeyen birini Marksist bir önder olarak anmak hata olur: Zenginlerin sayısının artmasıyla toplumsal zenginliğin artışı bir ve aynı şey değildir. Kapitalizm üretici güçlerini geliştirme, emek üretkenliğini artırma ve toplumsal kullanım değerlerini üretmede teknolojik gelişmelerin etkisiyle sıçramalı bir biçimde gelişir ve üretim ilişkilerinde devrimci bir tarzda müdahale eder. Eskiden on saatte üretilen bir ürünün artık bir saatte üretilmesi durumunda toplumsal zenginliğin

¹ Eduard Bernstein, *Evrimsel Sosyalizm*, Çev.: Alkım Cerit-Evren Bülaycı, İstanbul 1991, Kavram Yay., s. 59

artacağı herkesin malumudur. Fakat toplumsal zenginliğin bu artış sürecine bir de başka süreç eşlik eder; o da sermaye sahiplerinin sayısındaki azalmadır. Marksist kurama göre, azalan, toplumsal zenginlik değil, sermaye sahipleridir. Bernstein ise oldukça kaba bir "hata" yapmış ve zenginlerin sayısının artmasıyla toplumsal zenginliği birbirini besleyen iki süreç olarak değerlendirmiştir.

Bernstein "mülk sahibi sınıfların mutlak ve görelî olarak arttığını" söylerken, esas olarak, *Komünist Manifesto*'da dile getirilen ve *Kapital*'de geliştirilen "tüm toplum giderek daha çok iki büyük sınıfa –burjuvazi ve proletaryaya- bölünüyor"² tezine karşı çıkıyordu. Ona göre mülk sahibi orta katmanlar azalmıyor, aksine sürekli artıyor ve büyüyordu. İki büyük sınıfta birikme olmadığına göre Marx'ın bunalım kuramı geçerliliğini yitirmişti. Oysa ki Bernstein ufak bir olgusal ayrıntıyı es geçiyordu: Mülksüzleştirilmiş orta sınıfla ya da yeni orta sınıfla mülk sahibi orta sınıf arasındaki fark...

Karl Kautsky, henüz daha "dönek" değilken ve *Lenin* tarafından "uluslararası devrimci hareketin ideolojik önderi" olarak anılırken, Bernstein'la giriştiği tartışmada bu gerçeğin altını çizdi. Bu yeni orta sınıfın, mülk sahibi sınıf ya da kapitalist sınıf olarak adlandırılmayacağını, bunları daha çok üretim sürecinde eskiden kapitalistin yüklendiği görevleri yerine getiren (mühendis, yönetici, muhasebeci vb.) insanların ve kapitalizmin türlü sosyal ihtiyaçlarına yanıt veren (doktor, hukukçu, sanatçı vb.) insanların oluşturduğunu söyledi:

Toplumun bu katmanının büyümesi esas olarak, egemen ve sömürücü sınıfların işlevlerinin giderek daha çok, kendi hizmetlerini ya parça parça satan ya da her türden memurlar gibi bir maaş karşılığında satan, becerili ücretli işçilerden devralınması gerçeğinden ileri geliyor. [Ve devamla] "üretim araçlarının sermaye olarak iş gördüğü yerde, beyaz yakalı işçiler bir grup olarak, ücret kazananlar olarak vardır, kapitalistler olarak değil."³

Daha sonra yeni orta sınıfın toplumsal davranış eğilimlerini çözümlleyen Kautsky bu bakımdan tutarlı bir

² K. Marx, F. Engels, *Komünist Manifesto*, Çev.: Muzaffer Erdost, Ankara 1993, Sol Yay., s. 110

³ Karl Kautsky, *Bunalım Kuramı*, Çev.: Celal A. Kanat, İstanbul 1990, Kavram Yay., s. 32-33

konumda yer alıyordu. Kautsky, Bernstein'in onlarca sayfada kendisine dayanak olarak kullandığı "orta sınıflar" kavramını deşiyordu ve ayrıştırıyordu. Buradan çıkardığı sonuç, mülk sahibi orta sınıfların ya da küçük sanayi ve sanayicilerin gerilediği fakat "yeni, çok kalabalık, sürekli olarak artan bir katman"ın yani az önce dile getirilen mülksüz orta sınıfların ortaya çıkışlarıyla bu gerilemenin gizlendiği oldu. Kautsky, Bernstein'in genel olarak mülk sahibi sınıfların arttığı yönündeki kuramını çürütmüştü.

Ayrıca Bernstein, bir bütün olarak sermayenin merkezileşmesi ya da tekelleşme üzerinde de yanlış teoriler üretmişti. Sermayenin merkezileşmesi olgusunu kabul ediyordu. Fakat öncelikle tekelleşmenin, toplumsal çelişkileri keskinleştirdiğini inkar ediyordu. Ona göre tekelleşmenin yaşandığı ne kadar doğruysa, mülk sahibi orta katmanların yani kapitalizmdeki denge unsurunun artışı da aynı derecede doğrudur. Sermayenin merkezileşmesinin bir tarihsel eğilim olarak doğru olup olmadığı sorulduğunda kendisinin "hem evet hem hayır" deyişi böylelikle açıklığa kavuşmuş olur. Ona göre Marx, bir toplumsal eğilimi doğru analiz etmiş, fakat toplumsal gerçekliğin bir başka yanını ortaya serme aşamasında yani orta sınıfların da artışı dile getirmesi gerekirken, bu "yüce bilimsel ruh öğretisi"nin kölesi olmuş ve bu gerçekliği öğretisi adına örtbas etmişti.

Bernstein'in bu teorisindeki en temel dayanağı Marx'ın bunalımların her on yılda bir döngüsel olarak tekrarlanacağı yolunda *Kapital*'de yapmış olduğu bilimsel tahminin gerçekleşmemiş olduğudur. Gerçekten de yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, son genel buhran 1873'te yaşanmıştı. O tarihten 1898'lere kadar kapitalizmin yirmi beş senelik muazzam gelişmesi, Bernstein'i tekelleşmeyi reddetmese de, tekelleşmenin toplumsal çelişkileri artırmadığı düşüncesine götürmüştü. Tekeller, kapitalist üretim biçimindeki anarşik işleyişi ortadan kaldırmanın en etkin araçlarıydı. Ona göre, serbest rekabetçi kapitalizm zorunlu olarak buhranlara neden oluyordu. Çünkü meta arzının ne kadar olması gerektiğini bilmeyi beceremeyen tek tek binlerce küçük üreticinin pazarın taleplerini aşan meta üretimi sonucu metalar ortada öylece kalakalıyor ve bunu, düşen kar oranları izliyordu. Halbuki sermayenin tek bir elde yoğunlaştığı bir kapitalizmde ya da emperyalizmde sermaye sahibi, pazarın tümüne hakim olduğu için kar oranlarının ve meta arzının ne kadar olması gerektiğini biliyordu. Böylelikle

kapitalizm buhranlardan korunabiliyor ve tekeller de bir uyum aracı işlevi görüyordu.

Fakat bu teori de tümüyle hatalıydı. Öncelikle tek elde yoğunlaşan sermaye, üretimin toplumsallaşmasıyla arasındaki çelişkiyi derinleştiriyordu. Giderek daha fazla bilinçlenip örgütlenen ve sayısı giderek azalan proletaryanın, bir avuç sömürücünün kendi sınıf düşmanı olduğunu anlaması kolaylaşıyordu. Ayrıca tekelleşme küçük mülk sahiplerini de yıkıma sürüklüyor, ellerindeki ufak tefek sermayeleri de alıp onları mülksüzleştiriyor, böylece küçük mülk sahipleriyle tekeller arasındaki çelişkiyi artırıyor. Ve tabii ki "kendi" ulusal pazarında mutlak hakimiyet kurmuş tekeller diğer ulusal pazarlara el atıyor, kendi bünyesinde taşıdığı hastalıkları ilhak ettiği ülke ekonomilerine aşıyor, onları kendi finans-sermayesine bağımlı kılıyor, böylelikle ezen-ezilen ulus ayrımı yaratıp uluslar arası çelişkileri keskinleştiriyor. En sonu, *last but not least*, diğer ulusların tekelleriyle girmiş olduğu nüfuz alanları, sermaye ihraç bölgeleri, maliyeti düşük üretim ve daha onlarca nedenle girmiş olduğu rekabet dolayısıyla, tekeller arası rekabeti doğuruyor ve kaçınılmaz olarak dünya savaşlarına yol açıyor.

Sonuç olarak, tekelleşme, bırakın sadece var olan eski çelişkileri keskinleştirmeyi bunun yanında yeni yeni çelişkileri de doğuruyordu.

Bernstein'a göre (az önce geçersizliğini göstermiş olduğumuz) tekelleşmenin nimetleri, pazarın kontrol edilebilirliğiyle sınırlı değildi. Ona göre tekelleşme, sürekli olarak kendi alt sektörlerini yaratarak küçük-burjuvazi için yaşam olanaklarını da yaratmaktaydı. Şöyle diyordu:

Büyük sanayi, imalatın yarısıyla dörtte üçünü tamamlar, geri kalan işlemler de, daha ufak girişimler tarafından yerine getirilir.⁴

Önümüzde garip bir kurgu bulunmaktadır. Tekelleşmenin anlamı sermayenin bir merkezde toplanmasına doğru genel bir eğilimdir. Bu bakımdan, toplumsal organizmada yer alan her çeşit sermaye sahibinin elindeki sermaye, adeta coşkun bir nehir gibi tek bir yere doğru hızlıca akmakta, giderek sermaye sahibi bireylerin sayısı azalmaktadır. Yani sermayenin merkezileştiği bir

* Sıra bakımından sonuncu fakat önem bakımından değil

⁴ Bernstein, a.g.e., s. 65

sırada, sermayenin aynı süreçte ve aynı süratle tabana yayılması mümkün değildir. Bu, eşyanın tabiatı gereğidir. Fakat Bernstein bunun aksini ileri sürmektedir.

Bu düşünce çıkınının içinde sıkışıp kalmış olan sır ise şudur: genel olarak iki tarihsel eğilimin aynı anda yaşandığı yerde hangi tarihsel eğilimin temel ve belirleyen olduğu sorunu çözümlenmeyi bekler. Bu, diyalektiğin en basit yasaşdır. Bu özel örneği ele alarak söylesek, açıktır ki Bernstein'ın refah, daimi genişleme (Boom) ve aşamalar teorisinin 1899 yılında sistemleştirilmiş, son şeklini almış ve sarsılmaz bir şekilde işçi sınıfının önüne konulduktan ancak bir sene sonra yani 1900 yılında kapitalizmin yeni bir genel bunalımının yaşanması, bu inanılmaz tarihsel ironi, hangi eğilimin tayin edici olduğunu kendine has yöntemleriyle ispat etmiş oldu.

Fakat Bernstein'ın teorilerinin bu tarihsel infazından çok önceleri Rosa Luxemburg, olgulardan ve Marksist kuramdan hareketle birtakım mantıksal çıkarımlarla, Marx'ın kapitalist üretim biçimi analizini olumluştür:

Karteller ve tröstler, kapitalizmin çelişkilerini azaltmayı başaramazlar. Kapitalizmin ilk çelişkilerinin daha da derinleşmesini teşvik ederler. Kapitalizmin genel çöküşünü çabuklaştırırlar.⁵

Kapitalizmin iktisadi genişleme dinamiğini sonsuz bir zamansal aralıkla mutlak bir evrimsel hareket süreci olarak tasarımıyan bir iktisadi teorik önceller dizgesinin sebep olduğu siyasi tavır alış ne şekilde olabilir? Çok basit: kapitalizm kendi bünyesinde mevcut olan uzlaşmaz çelişkileri uzlaştırabilecek ve alt edebilecek kudrettedir. Kapitalizm, genel toplumsal refahı sağlamada ve tahkim edebilmede sürekliliği elde edebilmiştir. Öyleyse dogmatik Marksistlerin, *Blankistlerin*, *Neçayevistlerin* düştüğü, nesnel temelin bulunmadığı bir durumda gereksiz şiddet kullanımı ve kanlı devrim hayalleri kurma hatalarına düşülmemelidir. Sosyalizm sürekli gelişimini, kullandığı yasal araçlarla garantiye almıştır ve bu sürekli gelişim hareketinin proletaryaya sağlayabileceği çıkarların derneşik toplamı, bu gelişimin siyasi bir devrimle kesintiye uğratılmasından çok daha büyüktür. İşte bu aşamaya kadar adım adım akıl yürüterek geldiğimiz sonucu, özlü bir siyasi formül olarak

⁵ Tony Cliff, *Rosa Luxemburg*, Çev.: Metin Fırına, İstanbul 1998, Z Yay., s. 19

revizyonist Bernstein dillendirsin: "Hareket her şeydir, sonul erek hiçbir şey!"**

Bernstein, parlamenter cumhuriyetin burjuva yasal iktidar ve muhalefet organlarına hayrandır. Ona göre, bu organların modern bir makineyi andıran düzenli ve kusursuz işleyişinin ve olağanüstü makinenin çarklarının aşama aşama sosyalizme evrimlenişinin doruklarında ışıl ışıl parlayan altın ilke şudur: *Reform...* "Sosyal-demokrasi bugün demokratik ve ekonomik reform yoluyla toplumun sosyalist dönüşümü için çabalayan bir partidir." İşçi sınıfı ve tüm emekçi katmanlar büyük bir sınıf savaşımı silahını omuzlamışlardır: Genel oy hakkı. "Oy kullanma hakkı halkın temsilcilerini, halkın efendileri olmaktan çıkarıp halkın hizmetçilerine dönüştürür." Bu böyle bir haktır ki ve öyle bir muhteşem bir mücadele aygıtıdır ki, onunla birlikte demokrasi, sınıf yönetiminin ortadan kalktığı, bunun yerine çoğunluğun yönetiminin aldığı cennetten çıkma bir toplumsal özyönetim ve siyasi denetleme biçimi alır: "Demokrasi, ilke olarak, sınıfların olmasa da sınıf yönetiminin ortadan kaldırılmasıdır."

Tarihsel bir devlet biçimi olarak demokrasinin ve bir bütün olarak burjuva devlet aygıtının gerçekliğin teorisinden başka bir şey olmayan Marksizm'den sonra artık arketipik olmuş böylesi bir yorum oldukça düşündürücüdür. Üretim ilişkilerindeki konumlanışlarına, üretim süreci boyunca sahip oldukları işlevlere ve üretilenin bölüşümü esnasında edinebildikleri ürün miktarına göre ortaya çıkan sınıfların varlığı yadsınmadığı halde, sınıf yönetiminin "ortadan kaldırılması"ndan söz etmek açıkça sınıfların uzlaşabilirliği, demokrasinin ve burjuva devlet aygıtının sınıflar üstü hakem rolü oynadığı üzerine teoriler, yerin dibine sivri eleştiri oklarıyla gönderilmiş ve artık kokmuş bir ceset kadar inandırıcı, bir o kadar da inatçı bir biçimde yeryüzüne çıkma hayalleridir. Karşımızda Prusya Devleti'ni tinin kendini dünyada gerçekleştirme edimlerinin son mutlak biçimi olarak gören ya da devleti, genel ve belirsiz bir insan topluluğunun nicel artışının zorunlu sonucu ve toplumun düzenleyicisi olarak düşleyen subjektif toplumbiliminin önemli isimleri *Spencer*, *Durkheim* ya da herhangi bir burjuva demokrati

** Bu sloganı ilk kez Bernstein değil, Gerhard von Schulze Gavernitz *Sosyal Barışa Doğru* eserinde kullanmıştır. Bernstein isim vermeden yaptığı bu çalıntının açığa çıkmasından sonra pişkin pişkin bu hırsızlığını kabul etti.

yoktur! Konuşan ve ağzında burjuvazinin laflarını geveleyen *İkinci Enternasyonal*'in önde gelen saygın bir sözcüsüdür!

Ama dahası ve devamı var. Dönemin pozitivistlerinin, bilimi genellemelerden arındırıp, onu saf olguların diyarına sürüklemelerine benzer, Bernstein'ın Marksizm'i nihai amaçtan ve ütöpik yargılardan azad etme konusunda kendisine biçtiği misyon henüz tamamlanmamıştır. Marx'ın yaşadığı dönemin kendine özgü kanlı ve acı feryatlarla yüklü, vahşi toplumsal atmosferin, bu büyük düşünürün üzerinde ve tabii ki teorisinde izler bırakmamış olması mümkün değildir, diye düşünmektedir Bernstein. Ama artık her şey değişmiştir. *Somut olarak (in concreto)* dünya bambaşka bir dünyadır. Zaman geçmiş acıların üstünü ustaca örtmüş ve yeni bir tarihsel kapağı aralamıştır. Burada ne sınıf yönetimi vardır ne de bireysel hakkın gaspı! Gerçi sınıflar hala mevcuttur ama önemli değil, çünkü demokrasi vardır! Ve tabii ki demokrasinin olduğu yerde diktatörlükten söz etmek tarihin çoktan gerilerde bıraktığı uzak bir anısı olan şiddetin egemenliğini canlandırmak olur, bu da demokrasiye en büyük zarardır. Marksizm, birtakım değişikliklerle (*mutadi mutandis*), kendisini proletarya diktatörlüğü gibi ilkel düşünce artıklarından kurtarmalıdır. Saf saf bağırıp durur Bernstein: "sınıfların diktatörlüğü, daha geri bir uygarlığa aittir." Gerçekten de "...günümüzde, proletarya diktatörlüğü sözünü daha fazla korumanın bir anlamı var mı(dır)"!

Demokrasiyi, "sınıf yönetiminin ortadan kaldırıldığı" bir devlet biçimi olarak kabul ettikten sonra, Bernstein'ın, proletarya diktatörlüğü teorisine karşı savaşa girişmesi beklenebilir ve bu doğaldır da. Fakat hem demokrasiyi *Moliere*'in her şeyi kendi bireysel sorununun ışığında yorumlayan kahramanları gibi ele alış; hem de sınıfların diktatörlüğünün geri bir uygarlığının izi olduğunu söylemesi tümüyle yanlıştır.

Proletarya Diktatörlüğü Teorisi, geri bir uygarlığın izlerini üzerinden atamamış olan Marksizm'in son dogmatik kırıntıları değildir. Bu teori, Marksizm'in materyalist tarih yorumunun ve devlet öğretisinin zorunlu bir sürdürümü ve sonuna dek götürülmesinden ibarettir. Bernstein'ın söylediklerinin aksine Marksist teori dışı ve teori karşıtı bir Blankist bir sapma değil, *kendiliğinden (eo ipso)* devriminin

nihayetidir. Ya da "tarihsel maddecilik proletarya diktatörlüğünün teorisidir."⁶

Şu çok basit ve pratik bir ilkedir: sınıflar varsa, sınıf yönetimi de vardır. Çünkü *Husserl*'in fenomenolojisinin temel kavramlarından birini kullanarak söylersek, sınıfların varlığının, sınıf karşıtıklarının, mülkiyet ilişkilerindeki çelişkilerin bir sonucu olduğu apaçıktır (*evidenz*). Sınıfsal karşıtıkların bulunduğu bir toplumda, her türlü kitlesel örgütlenme, son tahlilde, sınıflardan birisinin ideolojisini gerçek kılmanın aracıdır. Devlet ise herhangi bir toplumsal-ekonomik biçimlenmenin sahip olduğu en örgütlü, en sistematik organdır. Böylelikle açıktır ki, siyasi bakımdan en etkin üstyapı kurumu olan devlet, üretim ve mübadele ilişkilerinin gelişkinliği ölçüsünde belirlenen toplumsal sınıflar ve bu toplumsal sınıfların dünya görüşü (*weltanschauung*) karşısında kayıtsız değildir. Aksine örgütlü meşru zor tekeli ya da devlet, ekonomik bakımdan egemen olan sınıfın ezilen sınıfı sindirmesinin aygıtıdır. Bunun aksini iddia etmek, yani *ahistorik* bir toplumsal varlık olarak devletin ebedi, yalıtılmış bir hakem rolü oynayarak, toplumdaki mevcut olan sınıfların ideolojisinden bağımsız olduğunu söylemek üç bakımdan yanlıştır:

Birincisi bu olgusal açıdan yanlıştır. Tezlerin doğrulanabilirliğinin ölçütü olarak elimizdeki tek güvenilir yöntem, veri olan tezi başka bir tez ya da düşünceyle değil, gerçeklikle karşılaştırmak ve pratikte sınamaktır. Başka bir ifadeyle "eleştiri, belirli bir olgunun düşünceyle değil, başka bir olguyla karşılaştırılmasından ve karşı karşıya getirilmesinden oluşur."⁷ En demokratik burjuva devletinde dahi, düzenli ordunun ve polisin giriştiği pogromlar, işkenceler, bürokrasinin yüksek tepelerdeki konumuyla toplumu saran ve kuşatan kudreti; gizli uluslararası anlaşmalar; azınlıklara uygulanan baskılar, ince ırkçılık senaryoları; toplumsal muhalefeti burjuva yasallığının sınırlarında tutmak için önüne set çekilen toplumsal eylemlilikler vs... Nerede kaldı "sınıf yönetimsiz" demokrasi?.. (Bernstein'in teorisini olgularla sınadıktan sonra şimdi teze sınamanın zamanıdır.)

⁶ Georg Lukacs, *Lenin'in Düşüncesi*, Çev.: Ragıp Zarakolu, Ankara 1998, Belge Yay., s. 7

⁷ V. I. Lenin, *Halkın Dostları Kimlerdir?*, Çev.: İsmail Yarkin, İstanbul 1996, İnter Yay., s. 52

İkincisi bu tez, materyalist ilkelere aykırıdır. Materyalizm, genel olarak, maddi olanın düşünsel olanı belirlediğini söyler. Toplumsal açıdan bu, altyapının yani maddi üretim ilişkilerinin düşünsel-ideolojik ilişkileri yani üstyapıyı belirlediği anlamına gelir. Aslında bir üstyapı kurumu olarak devletin belirlenemezliği ya da tarafsızlığı materyalizmin inkarıdır.

Üçüncü olarak, tez diyalektiğin ilkelerine de aykırıdır. Diyalektiğin karşılıklı etki yasasına göre her toplumsal olgu başka toplumsal olgularla sürekli bağlantı içinde iç içe geçmiş bir yumdur. Bu toplumsal ilişkiler yumağının içinde bulunup da toplumsal olgulardan ve süreçlerden etkilenmeyecek bir toplumsal yapının (devletin) mevcudiyeti mümkün değildir. Çölde bir sualtı canlısının yaşaması ne kadar mümkünse, devletin de tarafsızlığı o kadar mümkündür. Diyalektiğin yerine metafiziği koymak, devletin bir sınıfın devleti olduğu savının yerine devletin sınıfsız devlet olduğu savını koymaktır.

Bernstein'ın, proletarya diktatörlüğü teorisine "geçmiş devirlerin kalıntısı" diye veryansın ederken unuttuğu şey, sınıfların bulunduğu bir toplumun devlet biçiminin diktatörlükten başka bir şey olmayacağıdır. Burjuva demokratik devlet de, burjuvazinin proletarya ve tüm halk üzerindeki diktatörlüğüdür. Yani sınıfların, devletin ve demokrasinin olduğu bir toplumsal sistemde zorunlu olarak diktatörlük de mevcut olacaktır.

İşin daha da mide bulandırıcı tarafı, burjuvaziye has tüm bu illüzyon ve aldatmacalara F. Engels'in adının ortak edilmek istenmesidir. Bernstein'ın kitabında ve her daim makalelerinde öyle bir hava mevcuttur ki, Marx dogmatik, ütopyacı, birtakım olgusal gerçekleri kendi teorisine adına hasır altı etmekten çekinmeyen bir yalancı; Engels ise tam aksine Marx'ın bu tür eğilimlerine karşı hayatı boyunca mücadele etmiş, proletarya diktatörlüğü gibi demokrasi karşıtı düşünceleri çoktan terk etmiş, Bernstein'la tam uyum içinde bir teorisyen olduğu ima edilip durulur. Yoksa, Bernstein'ın "uygar dünyanın yasal araçları"na kölece tapıldığı ve secdeye geldiği bir sırada, "modern temsili devlet de, sermayenin ücretli emeği sömürmesinin aracıdır"⁸ diyen Engels değil miydi?..

⁸ F. Engels, **Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni**, Çev.: Kenan Somer, Ankara 1992, Sol Yay., s. 177

Revizyonizmin Çarlık Rusyasında gelişen devrimci muhalefet saflarındaki etkisinin özgül biçimi *Struvizm*'dir. Lenin, 1902 yılında yazdığı ve parti örgütü konusundaki çekirdek fikirlerini oluşturduğu en popüler eseri *Ne Yapmalı?*'da ekonomistlerle girdiği polemiklerde, Bernstein'in fikirlerinin Çarlık Rusyasındaki burjuva kuyrukçu akımın oluşmasında belirgin bir rolü olduğuna değinir ve şöyle der:

[Bernstein tarafından] yadsınan, liberalizm ve sosyalizm arasındaki ilke yönünden karşıtlıklardı. Çoğunluğun iradesine uygun olarak yönetilen tam demokratik bir topluma bunun uygulanamayacağı tezine dayanılarak yadsınan şey, *sınıf savaşı teorisi* idi.⁹

Revizyonizm nasıl bir tarihsel dönemin ürünüydü?

Kapitalizm kar oranlarının istikrarlı bir şekilde arttığı, sermayenin yeniden üretimi için yeni ve el değmemiş pazarların bulunabildiği ve rahatlıkla bağımlı kılınabildiği, teknolojik ilerlemenin herhangi bir genel toplumsal sarsıntıya yol açmadığı, kısacası, her şeyin tıkırında olduğu tarihsel dönemlerde kesenin ağzını açmakta ve proletaryaya siyasi ödünlere bulunmakta pek fazla tereddüt etmez. Bunun proletarya bakımından ekonomik karşılığı genel olarak ücretlerin artışı ve özel olarak da bünyesinde bir işçi aristokrasisinin oluşumudur. Politik karşılığı ise, temsili kurumların işlerliğinin artışı, propaganda ve örgütlenmede burjuva yasallığının sınırlarının genişlemesi, toplumsal muhalefet kanallarının önündeki polisye engellerin ortadan kaldırılışdır.

İkinci Enternasyonel'in sosyalizm tarihinde kara bir sayfa olarak yerini almasındaki başlıca neden, yeni oluşan işçi aristokrasisinin sözcülerinin, küçük-burjuva uzlaşmacılarının ve yeni orta sınıfın siyasi önderlerinin sosyalist partilerin üst yönetim kademelerinde sağlam yerler edinmiş olmalarıdır. Bir bütün olarak işçi sınıfının devrimci yöntemlerden elini eteğini çekişi, kendini yasallığın dayanılmaz hafifliğine bırakması, reformların spontane akışının getirdiği uyusukluk, masa başlarında ve kürsü

⁹ V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?*, Çev.: Muzaffer Erdost, Ankara 1992, Sol Yay., s. 13

arkalarında sosyalizmden dem vurmanın ve parti içinde ağır ağır oluşan, güvenli bir biçimde kendini var eden bürokratik işleyişin hasıl ettiği yozlaşma ve tabii ki işçi sınıfı aristokratlarına burjuvazi tarafından verilen muazzam destek... İşte bu bütün neden ve ilişki silsilesi İkinci Enternasyonal'in muazzam iflasında ve işçi sınıfı aristokratlarının proletarya üzerindeki müthiş ideolojik egemenliğinde başrolleri oynadılar.

Tüm bunlar revizyonizmi doğuran tarihsel koşulları oluşturur, diğer bir deyişle "oportünizm ya da revizyonizm yasallığın meyvesidir."¹⁰

¹⁰ V. I. Lenin, **Proleter Devrim ve Dönem Kautsky**, Çev.: Kenan Somer, Ankara 1989, Bilim ve Sosyalizm Yay., s. 168